

Izvorni naučni rad

ETIKA SRCA I SIMBOLIKA U PRIČAMA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Emina Berbić Kolar, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Marija Rašić, Osnovna škola Matija Gubec, Magadenovac

Ljubica Nedić, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Sažetak

U radu se analiziraju bajke u prozi Ivane Brlić-Mažuranić i to Šuma Striborova, Kako je Potjeh tražio Istinu te Sunce djever i Neva Nevičica s obzirom na etičnost i simboliku. Navedene bajke u prozi pripadaju zbirci Priče iz davnine koje su obvezno djelo za samostalno čitanje učenicima četvrtoga/šestoga razreda osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Učenici samostalno čitaju zadano djelo pa se ovdje istražuje u kojoj mjeri učenici Osnovne škole Matija Gubec Magadenovac i studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti razumiju simbole i etiku pripovijedanja Ivane Brlić-Mažuranić koja je u okvirima suvremenog narativa 21. stoljeća učenicima/studentima nerazumljiva. Sustav vrijednosti koje donose priče poticaj su za osmišljavanje inovativnih alata koji bi omogućili približavanje sadržaja i poruka priča budućim generacijama čitatelja.

Ključne riječi: *djelo za cjelovito čitanje, etika, Ivana Brlić-Mažuranić, priče, simbolika*

Abstract

This paper analyzes the prose fairy tales by Ivana Brlić-Mažuranić, specifically focusing on "Šuma Striborova" (Stribor's Forest), "Kako je Potjeh tražio Istinu" (How Potjeh Sought the Truth) and "Sunce djever i Neva Nevičica" (Sun the Groomsman and Neva Nevičica), in terms of their ethical dimensions and symbolism. These prose fairy tales are part of the collection of stories titled "Šuma Striborova," a mandatory reading for sixth-grade students in primary schools across the Republic of Croatia. Students read the assigned work independently. Therefore, this research investigates the extent to which students at Matija Gubec, Magadenovac Elementary School and students Faculty of Education comprehend the symbols and narrative ethics of Brlić-Mažuranić, which, within the framework of the contemporary narrative of the 21st century, poses a challenge for students to grasp. The value systems conveyed through these tales serve as a catalyst for devising innovative tools that facilitate the transmission of story content and messages to future generations.

Keywords: comprehensive reading material, ethics, Ivana Brlić-Mažuranić, stories, symbolism

Uvod

Dječja književnost educira i nudi izvor spoznaja koje obogaćuju život čitatelja (Crnković, 1980). U bogatome stvaralačkom opusu Ivane Brlić-Mažuranić, svijetu stvarnosti i mašte, gdje se isprepliću dobro i zlo, svjetlo i tama, djeca digitalnog doba sve manje traže izvor svojih spoznaja jer su im sadržaj, likovi, stil i jezik pripovijedanja arhaični (Baus, 2022: 49). Mnogo je recentnih imena (Maja Bošković-Stulli, Dubravka Zima, Zvonimir Diklić, Dubravko Jelčić) i poznavatelja opusa Ivane Brlić-Mažuranić. O njoj i njenim djelima napisano je mnogo kartica, ali nikada dosta jer je jedna, jedina i neponovljiva u povijesti književnosti. Na primjeru *Šume Striborove*, *Kako je Potjeh tražio Istinu* te *Sunce djever* i *Neva Nevičica* razrađuje se proces razumijevanja etike srca i simbola temeljenim na narodnim predajama, mitovima i vjerovanjima iz prošlosti slavenskih naroda. Ovaj rad zato ima polifunkcionalnu ulogu. Kako bi učenicima približili poruku Ivane Brlić-Mažuranić bavi se pojednostavljenjem sadržaja priče *Šuma Striborova* i daje okvir za stvaranjem novih alata u *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika za osnovne škole i gimnazije* (2019). Jedna od mogućnosti je izrada školskoga leksikona staroslavenskih mitova i simbola prilagođenih osnovnoškolskome uzrastu. Druga mogućnost je razrada simbola kojima je protkana slavenska mitologija isprepletena u navedenim bajkama u prozi s međupredmetnim temama u *Kurikulumu za međupredmetne teme* (2019). Korelacije tema i simbola iz slavenske mitologije s različitim nastavnim predmetima učenicima mogu biti korisne u približavanju neprocjenjivih djela dječje književnosti pa se može koristiti i treća mogućnost, a to su Izvannastavne aktivnosti u školskome kurikulumu. Ako djeca mogu razumjeti likove Joanne Kathleen Rowling i Roberta Lawrence Stinea, zašto im se ne bi približilo razumijevanje Malika Tintilinića, Stribora, Domaćih, Potjeha i svih likova koje je Ivana Brlić-Mažuranić uklopila u korpus slavenske mitologije i hrvatske usmene predaje?

Šuma Striborova

Šuma Striborova cjelovito je djelo za samostalno čitanje učenicima četvrtih razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj. Temeljni simbol ove priče je šuma. Šuma je u mitologiji sveto mjesto gdje se susreću različiti svjetovi. Šmitek (2021: 417) je, uz planinu, razmatrao i šumu u kojoj oživljavaju stari mitovi. Utjecaj suvremenoga čovjeka na gospodarenje šumom donosi promjene koje utječu i na vegetaciju pa se smanjuje bioraznolikost. Iskrčene šume, šumarci i šikare u kojima

je živio bogat životinjski svijet imaju tendenciju ugroze.¹ Šumski svijet, kakav je poznavala Ivana Brlić-Mažuranić, nestao je pod utjecajem čovjeka na prirodu pa je ljudima današnjice teško i zamisliti što je šuma onoga vremena značila za egzistenciju živoga sustava koji je cirkulirao u vidu kruga. U taj krug života i smrti Ivana Brlić-Mažuranić stavlja majku sa sinom, a ne spominje supruga, tj. oca njenoga djeteta. U društvenome kontekstu, danas, bi izgovorili da je ona samohrana majka. Da je majka u svome življenju bila upitna morala ne bi imala podršku sela i glas potpore na svojoj strani kada se borila protiv zla/snahe. Ni selo danas nije selo kao što je bilo u vrijeme nastanka Šume Striborove jer su migracije stanovništva, od sela prema gradu, uvjetovane ekonomskim, političkim ili inim čimbenicima pomakli granice shvaćanja simbola sela (Šmitek, 2012: 315). U krug života Ivana Brlić-Mažuranić matematički precizno uvodi i trokut odnosa majke, sina i snahe. Snaha je žena-zmija koju je sin pronašao u šumi. Šmitek (2021: 234/238) analizira praslavenski naziv za zmiju (ožb-velika neotrovnja zmija) koja zimsko razdoblje provede pod zemljom, dok se ljeti kreće na otvorenom i simbolizira podzemlje i tamu, zlo i laž, magiju i tajnu kao i moć i mudrost. Žena-zmija taktički zauzima poziciju nadmudrivanja s majkom koja je kadra zanemariti sebe do granica (ne)postojanja kako bi spasila sina od života koji ga vodi u propast. Zakon srca je glavna pokretačka snaga ove priče koja uništava sve čarolije i sile (Hranjec, 2006: 86). Majčinska ljubav najvažnija je tema *Šume Striborove*. Stribor je starac koji ljudima sudi prema njihovima djelima. On ima moć prenositi ljude iz jednoga u drugi svijet. Time se uvodi motiv paralelnih svjetova u koji se može otploviti lakoćom treptaja oka. Majka, kao simbol nesebične ljubavi, odbija vraćanje u mladost i zadržava svoje postojeće stanje majke-žrtve kako bi spasila sina. Time se nepovratno odlučuje na stranu dobra i postaje njenom glavnom predstavnicom. U isto vrijeme, sin je opisan kao netko tko je nedorečen i onaj tko se traži u ostvarenju svoje uloge u društvu. Njegovi pokušaji samostalnosti, u želji za pokazivanjem zrelosti pri traženju partnerice za novi život, tim više pojačavaju njegovu nezrelost. Zaslijepljen je ljepotom žene-zmije koja je varava pa sin ne gleda srcem kao što mu vidi majka. Majci je jasno da je sin u raljama zla i spremna je dati sve što ima/nema da ga spasi. Potrebno je duhovno zrenje kako bi osoba bila spremna učiniti pothvate koje je učinila majka. Za to joj je bio nužan odlazak i put kroz snijeg koji simbolizira bjelinu, čistoću i duhovno pročišćenje. Tako osnažena pobjeđuje

¹Natura Slavonika <https://www.bpz.hr/op%C4%87i-podaci/ustanove-i-trgova%C4%8Dka-dru%C5%A1tva/javna-ustanova-natura-slavonica>

zlo koje biva uklonjeno. Striborovo carstvo je uništeno, a preživljavaju Domaći koji su (ne)vidljivi spasitelji ljudi i pomagači dobra. Oni su čudo ljubavi koje je nastalo iz plamičaka vatre. Budući da se kroz povijest mijenja sustav stanovanja, time se mijenja i način grijanja kućanstva - od tradicionalnog grijanja na kruta goriva pa do solarnih sustava grijanja. Učenici, stoga, nemaju uvida u elemente prirode kao što su vatra. Vatra je bila pokretački simbol za nastanak Domaćih *Šume Striborove*. Ako djeca nisu imala prigodu promatrati otvoreni plamen, likovi Domaćih mogu ostati apstraktni i njihovo razumijevanje može biti upitno. Zato je za razumijevanje simbola i mitova u djelima za samostalno čitanje kojima su protkane priče Ivane Brlić-Mažuranić neophodno prilagoditi radne materijale i aktivnosti.

Metodologija i rezultati istraživanja

U suvremenom obrazovnom sustavu suočavamo se s izazovom razumijevanja književnih tekstova. Utjecajem i uporabom novih tehnologija sve veći broj učenika digitalnoga doba ima siromašan vlastiti vokabular. Na obaveznom popisu djela za cjelovito čitanje u osnovnoj školi su književna djela koja obiluju arhaizmima. Učenicima su oni nepoznati jer nisu dovoljno istraženi. Čitatelji se u djelima Ivane Brlić-Mažuranić susreću s tekstovima koji, umjesto klasičnih književnih izraza, koriste bogatu riznicu arhaizama i simbola povezanih sa složenim svijetom slavenskih mitoloških predaja. Nerazumijevanje ovih elemenata može rezultirati smanjenom sposobnošću učenika da u potpunosti cijene i analiziraju takve književne tekstove. Stoga je nužno istražiti razloge ovoga nedostatka poznavanja i pružiti pristup arhaičnom sloju jezika, ali i slavenskoj mitologiji kako bi se potaknulo dublje razumijevanje i uživanje u ovim vrijednim književnim djelima.

Istraživanje o književnoj interpretaciji djela Ivane Brlić-Mažuranić, s naglaskom na razumijevanje arhaičnih izraza, te razumijevanja slavenskih mitoloških motiva u djelima provelo se anketom. Odgovori na pitanja u anketi skalirani su brojevima od 1 do 5. Oni predstavljaju razine slaganja na ponuđene tvrdnje. Ispitanici su trebali pronaći onu razinu, koja se najviše na njih odnosi i to na način da:

- 1 – uopće se ne slažem
- 2 – uglavnom se ne slažem
- 3 – djelomično se slažem

- 4 – uglavnom se slažem
5 – u potpunosti se slažem

Anketna pitanja/tvrdnje su zatvorenoga tipa, osim posljednjega pitanja koje je oblikovano kao pitanje otvorenoga tipa na koje je svaki ispitanik trebao prepoznati arhaične izraze koje poznaje te im dati semantički opis:

1. Moje iskustvo čitanja djela Ivane Brlić-Mažuranić, koja obiluju arhaizmima i temelje se na slavenskoj mitologiji je da su ona teška za čitanje i razumijevanje?
2. Koliko smatrate da su arhaizmi prisutni u njezinim djelima utjecali na vaše razumijevanje i uživanje u tekstu?
3. Jezik koji se koristi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić utječe na percepciju teksta.
4. Djela Ivane Brlić Mažuranić relevantna su za današnje učenike?
5. Smatrate li da suvremeni učenici imaju dovoljno poznavanje slavenske mitologije kako bi potpuno razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić?
6. Smatrate li da bi školski kurikulum trebao više naglašavati slavensku mitologiju kako bi učenici bolje razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić?
7. Jesu li vam djela Ivane Brlić Mažuranić promijenila pogled na slavensku kulturu i mitologiju?
8. Djela Ivane Brčić-Mažuranić sadrže arhaizme - zaboravljene ili skoro zaboravljene riječi koje su koristili naši djedovi, očevi, majke. Napišite značenje tih riječi!

ŠUMA STRIBOROVA

Neuputan –
Rubina -
Domaći ili domovije –
Trijem -
Stribor –

SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

Kob -
Omaj (omaha) -
Mokoš -
Glib –
Kolede –
Žličar -
Krijesni dani –
Štir –
Rušnica (prema ruho) –
Prkonjica –
Veža -
Kijača -
Stuka -

Omara –

KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

Bjesovi -

Svarožić –

Sveudilj –

Tratina –

Otepsti –

Zdenac –

Kladenac –

U 6. a razredu OŠ „Matija Gubec“ Magadenovac 14 učenika kojima su *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić na popisu obaveznih djela za cjelovito čitanje prema *Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatskoga jezika za osnovne škole i gimnazije* (2019) sudjelovalo je u anketi koja ispituje razumijevanje arhaizama i mitološke simbolike u ovim djelima. Ista anketa provedena je i među 48 studenata Sveučilišnoga integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Učiteljskog studija Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Osijek na kolegiju Dječja književnost koji su budući učitelji te će u skoroj budućnosti tumačiti učenicima u osnovnoj školi ovo djelo na školskim satima obrade lektire.

Anketa istražuje izazove s kojima se učenici i studenti suočavaju te će se na temelju rezultata predložiti strategije za prevladavanje prepreka koje proizlaze iz nerazumijevanja arhaizama i simbola slavenske mitologije u književnim djelima.

Prije samog početka ankete ispitanike se upoznalo sa svrhom i ciljem istraživanja te su upoznati s temom i pitanjima. Nakon prikupljanja roditeljskih suglasnosti o sudjelovanju malodobnih učenika 6. razreda u anketi i istraživanju, provedena je anketa.

Učenici 6. razreda na prvo pitanje u anketi, koje se odnosi na vlastito iskustvo čitanja djela Ivane Brlić-Mažuranić te propituje smatraju li da su ona teška za čitanje i razumijevanje, odgovorili su s čak 66,67% učenika da se u potpunosti slaže s ovom tvrdnjom.

Na pitanje o tome smatraju li da su arhaizmi koji su prisutni u djelima utjecali na razumijevanje i uživanje u tekstu učenici su dali podijeljena mišljenja. Tako 33,33 % učenika 6. razreda je odgovorilo da se u potpunosti slaže s tom tvrdnjom, 33,33 % učenika se u potpunosti ne slaže, a 11,11 % ih je odgovorilo da se slaže i da arhaizmi ne utječu na ueničko razumijevanje pročitanaoga teksta, a 22,22 % se uglavnom slažu.

Čak 33,33 % učenika smatra da jezik koji se koristi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić utječe na percepciju teksta, a iznenađujući je podatak da čak 66,67 % učenika smatra da djela Ivane Brlić-Mažuranić nisu relevantna za današnje učenike.

Kada je slavenska mitologija u pitanju, koja je temelj ovih djela, čak 66,67 % učenika se u potpunosti ne slaže da suvremeni učenici imaju dovoljno poznavanje slavenske mitologije kako bi potpuno razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić.

Mada ne razumiju motive slavenske mitologije, više od pola razreda (55,56 %) se ne slaže da bi školski kurikulum trebao više naglašavati slavensku mitologiju kako bi učenici bolje razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić.

Više od polovine učenika 6. c razreda, 66,67 % smatra da im djela Ivane Brlić-Mažuranić uopće nisu promijenila pogled na slavensku kulturu i mitologiju, a četvrtina njih 22,22 % se uglavnom slaže s tom tvrdnjom.

Na kraju ankete učenici su trebali pojasniti značenja izabranih arhaizama iz priča *Šuma Striborova*, *Sunce Djever* i *Neva Nevičica* te iz priče *Kako je Potjeh tražio istinu*. Kako je ovo pitanje bilo s odgovorom otvorenoga tipa, učenici su većinom odgovarali s „ne znam značenja riječi“, „slabo poznajem ove riječi“, „ne znam protumačiti ove riječi“ i slično. Učenici su tumačili i opisivali tek nekolicinu riječi, a najveći broj tumačenja bio je kod riječi *zdenac* koju učenici tumače riječju *bunar*. Zatim kod riječi *trijem* koja je tumačena kao *dio kuće prije vrata za ulaz*, nekolicina poznaje i riječ *rubina* koju tumače s *odjeća*. Preostale riječi uopće nisu tumačili i ne znaju im svojim riječima opisati značenje. Ovi malobrojni opisi zadanih arhaizama i mitoloških pojmova proistječu iz ueničkih tvrdnji da im jezik, točnije nerazumljivost jezika, utječe na razumijevanje književnoga djela. Jako slabo poznaju semantiku arhaizama pa im je teže pratiti i razumjeti radnju u književnome djelu koje njima obiluje.

Ista anketa provedena je i među studentima Sveučilišnoga integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Učiteljskog studija 1. godine Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Osijek. Više od polovine anketiranih studenata (52,08 %) je na prvo pitanje u anketi, koje se odnosi na vlastito iskustvo čitanja djela Ivane Brlić-Mažuranić te propituje smatraju li da su ona teška za čitanje i razumijevanje, odgovorilo da se slaže s tom tvrdnjom, a 10,42 % studenata se djelomično slaže s ovom tvrdnjom. Dok je samo 6,25 % studenata odgovorilo da se uopće ne slaže, odnosno, da im ta djela nisu teška za čitanje i razumijevanje.

Na pitanje o tome smatraju li da su arhaizmi prisutni u djelima utjecali na razumijevanje i uživanje u tekstu 54,17 % studenata odgovorilo je da se slaže s tom tvrdnjom, 6,25 % studenata se u potpunosti slaže, a nitko nije odgovorilo da se ne slaže i da arhaizmi ne utječu na razumijevanje pročitanoa teksta.

Čak 39,58 % studenata smatra da jezik koji se koristi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić utječe na percepciju teksta, a iznenađujući je podatak da skoro polovina, tj. 43,75 % studenata smatra da djela Ivane Brlić-Mažuranić jesu relevantna za današnje učenike, mada su im slabo razumljiva.

Kada je slavenska mitologija, koja je temelj ovih djela, u pitanju, 29,17 % studenata smatra da suvremeni učenici imaju dovoljno poznavanje slavenske mitologije kako bi potpuno razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić, a 22,92 % studenata se s time uopće ne slaže.

Gotovo polovina ispitanih studenata 43,75 % smatra da bi školski kurikulum trebao više naglašavati slavensku mitologiju kako bi učenici bolje razumjeli djela Ivane Brlić-Mažuranić, a 18,75 % studenata se s time u potpunosti slaže, dok 2,08 % studenata se uopće ne slaže s time i smatra da to nije potrebno.

Točno polovina studenata, njih 50 % smatra da su im djela Ivane Brlić-Mažuranić promijenila pogled na slavensku kulturu i mitologiju, četvrtina njih 22,92 % se uglavnom ne slaže s tom tvrdnjom, dok se preostala četvrtina 22,92 % uglavnom slaže da jest tako.

U posljednjem, 8. pitanju, u kojemu se trebalo obrazložiti zadane arhaizme, studenti su prepoznali i objasnili većinu riječi za razliku od učenika 6. razreda.

U posljednjem pitanju u anketi, u kojemu je trebalo objasniti značenja arhaizama izdvojene riječi iz priče *Šuma Striborova* bile su: neuputan, rubina, domaći ili domovije, trijem i Stribor. Za riječ *neuputan* studenti su davali značenje: nezahvalan, neupućen, ne zna kamo ide, neumjesan, besmislen. *Rubina* je tumačena kao odjeća, tkanina, košulja, ali i netočno kao 'dragi kamen'. Za riječ *domaći* studenti su dali objašnjenje da je riječ o kućnim duhovima, a nekolicina je tu riječ tumačila i s 'domaćini'. Objašnjenja za 'trijem' su većinom da je to balkon ili terasa, ali se među odgovorima nalaze i netočna tumačenja kao 'dvorište, krov, ulaz'. Tek nekolicina studenata je odgovorila da je Stribor bog šume, dok većina studenata uoče nije tumačila ovu vlastitu imenicu, a nailazi se i na krivo tumačenje da je Stribor 'čarobnjak'.

Iz priče *Sunce djever i Neva Nevičica* za tumačenje su zadane riječi: kob, omaj (omaha), Mokoš, glib, kolede, žličar, krijesni dani, štir, rušnica, Prkonjica, veža, kijača, stuka i omara od kojih je najviše prepoznavana riječ glib koja je tumačena kao 'blato' te kob za koju se navodi da je 'sudbina,

znak, ćud, nesreća'. Samo nekolicina je odgovora za kolede i krijesne dane, dok ostale riječi nisu tumačene.

Iz priče *Kako je Potjeh tražio istinu* riječi koje su zadane za tumačenje su: bjesovi, Svarožić, sveudilj, tratina, otepsti, zdenac i kladenac. Najviše tumačene riječi su zdenac – 'bunar' i bjesovi za koju su tumačenja da su to 'demoni, vražići, mali vragovi, zli duhovi' te se tratinu tumači s 'trava i visoka trava'. Tek nekoliko studenta tumačilo je da je Svarožić bog sunca, a kladenac s 'izvor, studenac'.

Analizom odgovora zaključuje se da su arhaizmi prisutni u djelima utjecali na razumijevanje i uživanje u tekstu i u učeničkoj dobi u 6. razredu osnovne škole, ali i kod studenata 1. godine studija. Osim jezične razine i arhaizama, značajnu ulogu u razumijevanju pročitanoosti književnoga djela igra i poznavanje pojmova slavenske mitologije, za koje se i anketnim upitnikom potvrdilo da je na vrlo niskoj razini i kod učenika i kod studenata.

Uspoređujući odgovore učenika i studenata može se primijetiti da studenti, ipak, razumiju mnogo više ponuđenih arhaizama i mitoloških pojmova nego učenici.

Novi alati i aktivnosti za razumijevanje simbola i mitova u djelima I. Brlić-Mažuranić

Za razumijevanje simbola i mitova kojima su protkane priče u djelima za samostalno čitanje Ivane Brlić-Mažuranić neophodno je prilagoditi radne materijale i aktivnosti za učenike. Jedna od mogućnosti je izrada školskoga leksikona slavenske mitologije koji se može pripremiti projektom u školi u trajanju do tri mjeseca ili po dogovoru sa sudionicima predviđenoga projekta (leksikon).

Školski leksikon slavenske mitologije

Zašto školski leksikon slavenske mitologije? Za povjesničare je mit dragocjen dokument. Mitologija je za Sučića (2013: 3) jedan od najvažnijih priloga za izučavanje psihe jednoga naroda, jer sadrži elemente bogoštovlja, načina djelovanja, mišljenja i osjećanja te općenitog stupanja kulture jednog naroda. Narod te bajke i priče prenosi s koljena na koljeno sažimajući u sebi grčku, latinsku i rimsku mitologiju u hrvatsku, narodnu mitologiju. Carl Gustav Jung,² začetnik je analitičke psihologije, koji proučavanjem psihe ističe ulogu simbola putem kojih se nesvjesno izražava i dolazi do obrazaca ponašanja. Mitološko u pričama Ivane Brlić-Mažuranić može se

² nova-akropola.com/tag/analiticka-psihologija/

razumjeti ako se stavi u društveni i kulturni kontekst koji je dobro poznavala i Ivana Brlić-Mažuranić i premošćivala put do čitatelja. Belaj (1998: 351) ističe važnost filologije i etnologije, kao i drugih znanosti, za razumijevanje mitologije prahrvatskih bogova koji nisu čarobnjaci, nego djeluju svojim životom, ljubavlju i žrtvom. Ljudi ih trebaju samo nasljedovati, a prije svega poznavati. Zato je nužan školski leksikon koji bi imao informativnu, edukativnu i praktičnu formu. Školski leksikon slavenske mitologije bio bi priručna tj. referentna literatura koja bi pomogla i učiteljima u radu, ali i učenicima u istraživanju i učenju i usvajanju novih spoznaja o mitološkim motivima, božanstvima i bićima. Školski leksikon slavenske mitologije, kao obrazovno sredstvo, značajno bi doprinijeo nastavi na različitim razinama obrazovanja. Leksikon ove vrste mogao bi biti koristan u nastavi, budući da slavenska mitologija pruža uvid u kulturu, povijest i vjerovanja drevnih Slavena. Kroz leksikon učenici bi mogli istraživati mitove, legende i bogove koji su oblikovali njihovu kulturu i identitet. Prije svega detaljan opis slavenskih božanstva abecednim redom: Bjelobog, Crnobog, Da(j)bog, Danica, Drinus, Dzidzilelya, Hors, Jaga, Jarilo, Jarovit, Karas, Kupalo, Lada, Lela, Mokoš, Morana, Ognjenbog, Pagod, Perun, Perunika, Pikutik, Radogost, Semenik, Slava, Stribog, Svarog, Svarožić, Svetovid, Tatun, Triglav, Veles, Vesna, Vida, Vodan, Voloska, Zermagla, Zimstrla, Zora, Živa i Žibog. Potom obrada slavenskih mitova i mitskih priča (Stvaranje strana svijeta, Stvaranje čovjeka, Slavenska mitska priča o Zlatnoj jabuci i druge). I kao praktični dodatak mogu se pripremiti metodički predlošci za nastavu književnosti o slavenskoj mitologiji u Kurikulumu hrvatskoga jezika. U ishodima učenja učenicima bi bila razumljivija kultura i tradicija koja potječe iz slavenske mitologije i na taj način se povezala s prošlosti koja je puna mitova i simbola. Ovaj pristup potiče kreativno promišljanje i stvara želju za istraživanjem koje je učenicima zabavno. Školski leksikon se može pripremiti u digitalnom obliku pa se u projekt mogu uključiti učenici svih razreda kao i učitelji drugih predmeta (Informatike, Likovne kulture, Glazbene kulture, Povijesti i dr.). Leksikon bi se mogao ponuditi i široj javnosti na korištenje.

Leksikon bi ujedno bio i koristan alat za razumijevanje jezičnih elemenata u kojem učenici mogu istraživati etimologiju imena bogova, mitoloških mjesta i pojmova, što može proširiti njihovo znanje o jeziku i lingvističkim korijenima. Učenje o slavenskoj mitologiji omogućuje i usporedbu s drugim mitologijama poput grčke, rimske ili nordijske, što pruža priliku za dublje razumijevanje svjetskih kultura i religija te razliku i sličnosti između različitih mitoloških sustava.

Poput Ivane Brlić-Mažuranić i mnogi pisci i umjetnici drugih vrsta umjetnosti inspirirani su slavenskom mitologijom. Učenici bi mogli proučavati kako su mitološki motivi, likovi i priče utjecali na književnost, umjetnost i glazbu kroz povijest. Stara vjerovanja i mitologiju je potrebno povezati s modernim kontekstom pa bi leksikon omogućio učenicima da prepoznaju utjecaj slavenske mitologije na suvremenu kulturu. Primjerice, može se istraživati kako se mitološki motivi koriste u filmovima, igrama, stripovima i drugim medijima.

U konačnici, proučavanje slavenske mitologije potiče razumijevanje i poštovanje različitosti kultura. Učenici mogu istraživati vjerovanja, običaje i vrijednosti koje su oblikovale živote drevnih Slavena, što doprinosi njihovom kulturnom obrazovanju i empatiji prema drugim kulturama. Kombinacija ovih pristupa omogućila bi učiteljima da koriste školski leksikon slavenske mitologije kao svestrani resurs u nastavi, potičući učenike na kritičko razmišljanje, istraživanje i dublje razumijevanje složenosti ljudskih vjerovanja i kulturnih sustava.

Izvannastane aktivnosti na predlošku *Kako je Potjeh tražio istinu* Ivane Brlić-Mažuranić

Bašić i Nedić (2023: 409) su istraživale odnos učenika i učitelja prema izvannastavnim aktivnostima u školama u Republici Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj. Istraživanje je pokazalo da su i učenici i učitelji zadovoljni te u velikoj mjeri prihvaćaju izvannastavne aktivnosti. Model je poznat i prakticira se u školskome kurikulumu, ali se mogu uvesti inovacije iz ciljanoga područja. Na temu razumijevanja djela Ivane Brlić-Mažuranić ponuđene su sljedeće teme i aktivnosti za 35 sati izvannastavnih aktivnosti koje su predviđene kurikulumom. Ovisno o mogućnostima skupine, mogu se po izboru odabrati neke od aktivnosti koje su predviđene za dva školska sata. To su sljedeće aktivnosti:

1. ŠTO NAS TO POKREĆE?

- Voditelj skupine predstavi program izvannastavne aktivnosti *Kako je Potjeh tražio istinu* koja ima 35 sati. Svaka od navedenih 17 aktivnost predviđena je u trajanju dva školska sata
- Predstavljanje sudionika aktivnosti te prvi zadatak
- Promisli i napiši *Što te pokreće?*
- Pročitaj i analiziraj! Zaključak

2. RIJEČ TREĆE DOBI

- U suradnji s voditeljem aktivnosti pozvati stariju osobu (djeda ili baku učenika uključenih u aktivnost koji su voljni doći na sat)
- Pročitati naglas djelo Ivane Brlić-Mažuranić *Kako je Potjeh tražio istinu*
- Analiza djela iz perspektive učenika
- Riječ osobe starije životne dobi
- Pisani osvrt učenika na doživljaj susreta s osobom treće životne dobi. Pročitati!

3. TIK TOK ISTINA

- U suradnji s voditeljem osmisli sadržaj kojim bi se prezentirala priča *Kako je Potjeh tražio istinu* na tik toku ili youtube kanalu (nikada ne potcijeniti kreativnost i mogućnosti učenika)

4. MIR I NEMIR

- Skupina ima zadatak promisliti koje su to situacije koje učenika uznemiruju
- Razgovarati s voditeljem skupine o tome
- Koje su situacije uznemirujuće, a koje smiruju u priči *Kako je Potjeh tražio istinu*
- Likovnim tehnikama i materijalima izraziti emocije (mira i nemira) po izboru
- Radove izložiti u učionici ili panoima predviđenim za to

5. VRIJEME ZA TEBE

- Pronađi u svojem okruženju uz pomoć voditelja osobu/osobe – bolesnu djecu u bolnici, starce u staračkom domu ili neku drugu skupinu kojoj je potrebna pažnja
- Posjetite ih uz pisane suglasnosti roditelja. Provedite vrijeme zajedno! Pročitajte im priču *Kako je potjeh tražio istinu* i uljapšajte im dan!

6. JEZIČNA RIZNICA

- Istražiti arhaizme koje koristi obitelj ili lokalna zajednica.
- Popiši arhaizme priče *Kako je Potjeh tražio istinu*!
- Zajedno s voditeljem izraditi rječnik arhaizama
- Prezentirati rječnik na Dan škole ili nekom drugom prigodom

7. ZDENAC ŽIVOTA

- Skupina ima zadatak istražiti teorijska znanja o zdenцу u literaturi i literarnim djelima u kojima se pojavljuje.
- Koja je uloga zdenca u priči *Kako je Potjeh tražio istinu*?
- Istražiti - ima li lokalna zajednica zdenac? Ako nema, istražiti u muzeju ili sličnoj ustanovi.
- Voditelj skupine ima zadatak osigurati posjet zdenцу.
- Izrada zdenca od kamena, drveta, stiropora ili drugih materijala
- Izložba radova u učionici ili prigodnome izložbenom mjestu u školi

8. OBITELJSKI ALBUM

- Uz pomoć voditelja skupine osigurati dolazak brata ili sestre učenika na nastavni sat

- Organizirati Pričaonicu o bratsko/sestrinskim odnosima i analizirati bratske odnose u zadanoj priči *Kako je Potjeh tražio istinu*

9. SIMBOLIKA ŽIVOTINJA U PRIČI KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

- Skupina ima zadatak popisati životinje u djelu *Kako je Potjeh tražio istinu*.
- Jesu li to životinje zavičaja?
- Istražiti simboliku životinja u djelu (npr. sokol - simbol duhovne snage)
- Za one koji žele više - osmisliti basnu sa životinjama s popisa
- Pročitati!

10. VRIJEDNE PČELE - RAD OPLEMENJUJE

- Skupina ima zadatak istražiti ima li u lokalnoj zajednici pčelar ili drvodjela?
- Zajedno s voditeljem posjetiti pčelara i uvidjeti vrijednosti zajedničkoga rada pčela ili drvodjelje ili sličnoga obrta koji naglašava vrijednost rada
- Izraditi Hotel za divlje pčele jer 80% hrane dolazi oprašivanjem pčela pa je važno u ranoj dobi naglasiti vrijednost zajedničkoga rada
- (upute za jednostavnu izradu hotela dostupne na internetu)
- Za one koji žele više - kod kuće napraviti kolače od meda i počastiti skupinu

11. SIMBOLIKA BROJEVA U PRIČI KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

- Koji se brojevi pojavljuju u priči *Kako je Potjeh tražio istinu*?
- Proučiti simboliku tih brojeva!
- Pronađi slične priče u kojima se pojavljuju brojevi i njihovo značenje!

12. OBITELJSKO STABLO

- Upute voditelja aktivnosti o izradi obiteljskoga stabla
- Uz pomoć starijih članova obitelji napiši i izradi obiteljsko stablo
- Radove izložiti!

13. KAKO JA TRAŽIM ISTINU?

- Uz pomoć voditelja pronadi dobar primjer monologa ili scenskoga prikaza o istini
- Osmislite vlastiti igrokaz o traženju istine - *Kako je tražim istinu*?
- Prezentiraj skupini!

14. BUDI KROJAČ SVOJE SREĆE

- U svojoj obitelji prikupi odjevne predmete koji se više ne koriste
- Uz pomoć voditelja osmislite kostime za likove igrokaza ili scenskoga nastupa
- Potražite pomoć za izradu i šivanje kostima!

15. DOBRA REKLAMA ZLATA VRIJEDI

- Prouči što sve treba imati dobra reklama!
- Uz pomoć voditelja izradi reklamu ili pozivnicu za ciljanu skupinu
- Napravi plakat u nekom novom digitalnom alatu
- Proslijedi ga ciljanim skupinama!

16. (PO)SLUŠAJ SRCEM

- Napišite izvješće za školske ili lokalne tiskovine o provedenoj izvannastavnoj aktivnosti!
- Koristite intervju sa sudionicima igrokaza!
- Pošaljite u dostupne medije!

17. NAJNOVIJE VIJESTI 24sata

- Pronađi 5 pitanja prema kojima se stvara vijest
- Osmisli vijest o Ivani Brlić-Mažuranić i priči *Kako je Potjeh tražio istinu* te provedenoj izvannastavnoj aktivnosti
- Uz pomoć voditelja pošaljite vijest za 24 sata

Međupredmetne teme na predlošku priče *Sunce djever i Neva Nevičica*

Uz nastavu književnosti koja obrađuje lektirne naslove *Priče iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić obradu simbola i etike srca u priči *Sunce djever i Neva Nevičica* moguće je obraditi i međupredmetnim temama s nastavnim predmetima kao što su Glazbena kultura, Informatika, Likovna kultura, Povijest, Priroda, Vjeronauk ostvarujući ishode propisane Kurikulumom za međupredmetne teme (2019).

U nastavi Glazbene kulture simbolika se može proučavati obradom niza rituala glazbenih svečanosti koja izvorišta imaju u tradiciji kao što je npr. koledanje. U ishodima učenja ovakav način korelacije može doprinijeti boljem razumijevanju kulturnoga naslijeđa. U nastavnom predmetu Informatika može se pripremiti prezentacija o priči *Kako je Potjeh tražio istinu* u različitim aplikacijama za crtanje, kreiranje i sl. i time se razvija kreativnost učenika te potiče povezivanje nastavnih sadržaja. Likovna kultura, kao nastavni predmet nudi jako puno mogućnosti - od promatranja umjetničkih djela temeljenim na simbolima do stvaranja izvornih djela inspiriranih simbolima kojima je protkana zadana priča. Na taj način su dostupni procesi, strukture i norme likovnosti. Analiza umjetničkih djela inspiriranih mitologijom pruža uvid u kulturne norme i estetiku tog vremena. U nastavnome predmetu Povijest simbolika se može sagledati u sadržajima povijesnih legendi i mitova koji su povezani sa stvarnim događajima u prošlosti. Na taj način se postiže bolja struktura i shvaćanje povijesnih činjenica i konteksta u kojemu je nastajalo zadano književno djelo. U nastavnom predmetu Priroda moguće je odraditi korelaciju na temu simbolike livadskih biljaka i životinja i time pridonijeti boljem razumijevanju uporabne uloge određenih simbola i motiva u književnome tekstu. U nastavnome predmetu Vjeronauk moguće je

napraviti usporedbu motiva Sunca iz priče *Kako je Potjeh tražio istinu* i rođenje Isusa Krista kojega se u Bibliji nagovješta u Starome Zavjetu kao „Mlado Sunce s visina“. Na taj način moguće je razumjeti vjerske tematike koje je autorica književnoga djela koristila kao predložak kao i mnoge druge mitološke elemente.

Povezivanje gradiva iz različitih predmeta učenicima omogućava stvaranje šire slike te gradi interdisciplinarni pristup obrazovanju. Korištenjem različitih metoda učenja i poučavanja učenici dobivaju mogućnost interaktivnoga učenja koje je njima zanimljivo i zabavno.

Zaključak

Učenici koji ne čitaju lektirna djela, nego gotove analize preuzimaju s interneta Lučić-Mumlek (2002: 86) navode kako zbog toga ne mogu biti kažnjeni. Na učitelju je obveza pronalaziti nove načine, ne samo obrade, nego i čitanja lektire. Razumijevanje kulturnih i lektirnih jezičnih elemenata ključno je za obogaćivanje jezičnih kompetencija i ukupnog kulturnog znanja. Poboljšati razumijevanje arhaizama među učenicima, koji ih trenutno ne razumiju, može se kroz uvođenje nastavnih materijala posvećenih arhaizmima, dodatnom nastavom ili radionicama o jezičnoj povijesti, inovativnim pristupima učenju jezika s fokusom na arhaizme, pogotovo kada se obrađuju i usvajaju arhaična glagolska vremena aorist i imperfekt, te suradnjom s jezičnim stručnjacima ili kulturnim edukatorima.

Uz jezične, važno je i poboljšati razumijevanje slavenske mitologije među učenicima što se može na način da se uključi slavenska mitologija u nastavne planove, odnosno kurikulume, organizacijom radionica ili predavanja posvećenih slavenskoj mitologiji, korištenjem interaktivnih materijala ili multimedijalnih resursa te suradnjama s kulturnim ustanovama ili stručnjacima za mitologiju.

Zrinski (2014: 360) navodi primjer izvanučioničke nastave u parku-šumi *Šuma Striborova* gdje djeca mogu doživjeti djelić čarolije koju je Ivana Brlić-Mažuranić ponudila svojim djelima. Susret s likovima izrezbarenim u drvetu prirodne veličine kao i niz interaktivnih sadržaja parka, djeca s oduševljenjem prihvaćaju te svaki novi oblik nastave izvan učionice rado posjećuju.

Dobiveni rezultati istraživanja ukazuju da u obradi lektire četvrtoga/šestoga razreda učenici trebaju dodatna pojašnjenja kako sadržaji ne bi ostali na razini prepoznavanja. Novi alati i ponuđene aktivnosti za razumijevanje etike srca i simbola u djelima Ivane Brlić-Mažuranić dobra su

strategija za aktiviranje procesa boljšega razumjevanja lektirnih djela. Nemet-Jajić (2015: 745) je provela istraživanje na satima lektire koje svojim rezultatima daje nadu da stvaralački odnosi učenika prema jeziku Ivane Brlić-Mažuranić imaju perspektivu. Drugim riječima, ponuđeni alati i aktivnosti mogli bi budućim generacijama osigurati usvajanje osobnoga sustava vrijednosti temeljenim na trajnim vrijednostima koja daju djela Ivane Brlić-Mažuranić.

Literatura

1. Babić, Vanda; Vekić, Denis (2018) Simboličke i značenjske funkcije flore u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 16 (2) 261-276.
2. Bašić, Mia; Nedić, Ljubica (2023) Implementation of student extracurricular activities in educational institutions during the covid-19 pandemic, *Didactic Challenges IV: Futures Studies in Education / Inayatullah, Sohail; Dubovicki, Snježana; Bilić, Anica* (ur.). Osijek: Faculty of Education, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek and Croatian Academy of Science and Arts, Center for Scientific Work in Vinkovci, Republic of Croatia. 409- 417
3. Baus, Barbara. 2022. *Učenička recepcija književnih likova Šume Striborove*. Diplomski rad, Zadar. Sveučilište u Zadru
4. Bošković-Stulli, Maja (1975). *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Mladost, Zagreb
5. Brlić-Mažuranić, Ivana (2003) *Priče iz davnine*, Znanje d.d., Zagreb
6. Crnković, Milan (1980) *Dječja književnost*. Zagreb. Školska knjiga
7. Hranjec, Stjepan (2006). Šicel o Ivani Brlić-Mažuranić. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*. Vol. No. 16-17
8. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb: MZOO.
9. Lučić-Mumlek, K. (2002). *Lektira u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Nemet-Jajić, Jadranka (2015). Pismo izražavanje učenika potaknuto književnim djelom Ivane Brlić-Mažuranić "Šegrt Hlapić" *Od čudnovatog do čudesnog*. ur Berislav Majhut, Smiljana Narančić Kovač, Sanja Lovrić Kralj. Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod: Zagreb-Slavonski Brod

11. Sučić, Nikola (2013). *Hrvatska narodna mitologija*, Denona d.o.o., Zagreb
12. Zrinski, Danijela (2014). Park-šuma “Šuma Striborova” – mjesto izvanučioničke nastave. *Veliki djčji književnici/ice kao univerzalni capital* ur. Tanja Đurić; Ivana Mihić. Slavonski Brod. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, 359-363

Izvori

1. Natura Slavonika <https://www.bpz.hr/op%C4%87i-podaci/ustanove-i-trgova%C4%8Dka-dru%C5%A1tva/javna-ustanova-natura-slavonica>